

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בשב"ק פרשת שלח תשפ"ב לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ש'

דרשת פרקי אבות

במשנה (אבות ג-יב) רבי ישמעאל אומר, הוי קל לראש ונוח לתשחורת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה

ע"כ. וברע"ב פירש, הוי קל לראש, לפני אדם גדול זקן ויושב בראש בישיבה, הוי קל לעבוד עבודתו ולשמש לפניו. ונוח לתשחורת, לאדם בחור ששערותיו שחורות תעמוד לפניו בנחת ובישוב. פירוש אחר, הוי קל לראש, בראשיתך כשאתה בחור הוי קל לעשות רצון בוראך, ובזקנותך כשהושחרו פניך מפני זקנה תהא נוח לו ע"כ.

אמנם נראה בזה עוד, דהנה בתרגום יונתן כתיב, וכדי חמא משה ענותנותיה, קרא משה להושע בר נון יהושע ע"כ. והמפרשים ביארו כל אחד לפי דרכו, ענין הוספת אות יו"ד דייקא ליהושע, ומהו הקשר של ענותנותו לשינוי שמו ליהושע. ובספר מדבר קדש (להרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע) ביאר, דהכתוב אומר (במדבר יב-ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ונכתב 'עניו' חסר אות יו"ד. וביאר בפירוש הרא"ש (שם) שהיה קשה בעיניו לכתוב על עצמו לשון ענוה, ודילג היו"ד, להראות לעולם שהיה רע בעיניו לשון ענוה לכותבו ע"כ. ואות יו"ד זה הוסיף כעת משה רבינו ליהושע. וכאשר ראה משה ענותנותו, הרי מתאים הוא לקבל את האות החסר מעניו ע"כ.

ונראה לשלב זאת לפרשתנו העוסקת בענין המרגלים, שכולם נכשלו בהוצאת דבה על הארץ, חוץ מיהושע וכלב שזכו שלא נמשכו אחריהם. ויש להבין במה היה גדול כוחם שלא נגררו אחריהם. והנה על יהושע אמר הכתוב, ויקרא משה להושע בן נון יהושע (יג-א), שהתפלל עליו י-ה יושיעך מעצת מרגלים (סוטה לד:), ע"כ, ותפלתו של משה עמדה לו. אבל במה זכה גם כלב להנצל מעצת מרגלים. והכתוב אומר עליו, ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו' וימלא אחרי וגו' (יד-בד). וברש"י פירש, שתי רוחות, אחת בפה ואחת בלב ע"ש.

והנה כתיב (שמות לד-בט) ויהי ברדת משה מהר סיני, ושני לוחות העדות ביד משה ברדתו מן ההר, ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו. ואיתא במדרש (שמו"ר מז-ו) ומהיכן נטל משה קרני ההוד וכו', עד שהיה כותב בקולמוס נשתייר קימעא, והעבירו על ראשו, וממנו נעשה לו קרני ההוד ע"כ. וביאר באור החיים הק' (שם) שכאשר אמר ה' למשה לכתוב והאיש משה עניו מאד, מרוב ענותנותו לא כתב עניו אלא עניו חסרה יו"ד, ונשתייר בקולמוס קימעא, האות יו"ד שהיה צריך לכתוב, וממנה זכה לקרני הוד ע"כ. – ומעתה כאשר הוסיף משה ליהושע האות יו"ד שממנה קרן עור פני משה, המשיך בזה הארה מקרני ההוד שהיו על

ויש לומר עוד, דכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון (יג-כב), וברש"י כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות, שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם (סוטה שם). ומצינו בתפלת סליחות (לערב ראש השנה) קומו ישיני מכפל לסעדי, קלותי ומעש אין בידי, וזעקו והתפללו לא-ל עמדי, ומכוחכם שחדו בעדי. על כן נתלזה לכלב רוחות האבות אשר להם נשבע ה' לתת את הארץ הזאת, ובזכותם ניצל כלב. וזהו שרמזו, ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו',

פניו של משה מאות יו"ד זו, והארה זו סייע לו להנצל מעצת המרגלים.

וביאורו יש לומר דאיתא בגמרא (שבת פח.) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים רבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים [מזוי השכינה], אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה, ופירקום, שנאמר (שמות לג-ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב וכו'. אמר רבי יוחנן וכולן זכה משה ונטלן, דסמיך ליה ומשה יקח את האהל [לשון בהלו נרו (איוב כט-א)], והוא היה קירון עור פניו ע"כ. ואם כן מאות יו"ד שהחסיר משה לכתוב, זכה לקבל הקרני הוד שהיה מאיר על ישראל מהכתרים שקבלו על שהקדימו נעשה לנשמע, וניטל מהם אור זה וניתנה למשה. והיה מאיר על פני משה הארה עצומה של נעשה קודם לנשמע.

ומשה רבינו נטל כעת האות יו"ד שממנו קיבל קרני ההוד, פני משה כפני חמה (בבא בתרא עה.), והמשיך הארה זו על יהושע דייקא. ונראה בטעמו, דהכתוב אומר, שאחר מתן תורה אמר ה' אל משה, עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, ויקם משה ויהושע משרתו, ויעל משה אל הר האלקים (שמות כד-ב). וברש"י לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן. ואומר אני, שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שאינו רשאי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלקים, ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום, שכן מצינו כשירד משה (שם לב-ז) וישמע יהושע את קול העם ברעה, למדנו שלא היה יהושע עמהם ע"כ.

ונראה מקור לדברי רש"י שיהושע לא היה במחנה, דאיתא בילקוט (פ' בשלח רס) לחם אבירים אבל איש, צידה שלח להם לשובע (תהלים עח-כה), זה יהושע בן נון שירד לו מן כנגד כל ישראל ע"כ. ובילקוט (תהלים תתיט) הוסיף, כתיב הכא איש, וכתיב התם (במדבר כז-יח) קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו ע"כ. והיא פליאה לאיזה צורך ירד מן ליהושע כנגד כל ישראל, הלא לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו (שמות טז-יח). אך לפי מה שהעלה רש"י לא היה יהושע במחנה ארבעים יום, ולא היה לו מה לאכול, שהרי נצטוו איש אל יותר ממנו עד בוקר (שם טז-ט), על כן הוריד לו ה' שם מן מיוחד לו ולעצמו. וירידת מן זו מורה על זכותו המופלג

שהוא כנגד כל ישראל, אשר כמו שכלל ישראל זכו שירידו עבורם מן, כן זכה יהושע, ולחם אבירים אבל איש דייקא.

הרי לנו כי בעת חטא העגל היו שני ישראל שלא היו עמהם במחנה, ולא ראו ולא ידעו מהחטא כלל, האחד הוא משה רבינו שעלה אז לשמים לקבל התורה, והשני היה יהושע שנשאר להמתין על רבו משה אצל ההר. וזהו מרוב ענותנותו והכנעתו לרבו, שחשש אולי יתהוה איזה סיבה שירד משה מן ההר בתוך הארבעים יום, ולא יהיה לבדו. ואם כן כמו שמשה שלא היה למטה בהמחנה בעת החטא, לא ניטל ממנו האורות של השתי כתרים, ולא עוד אלא שנטל כל האורות של בני ישראל שקיבלו עבור נעשה ונשמע, כמו כן יהושע, שמחמת הכנעתו וענותנותו לרבו, לא היה בהמחנה בשעת החטא, אלא נטה אהלו מחוץ למחנה, כדין הוא שלא יופסד אורו מאמירת נעשה ונשמע, ושפיר יוכל משה למסור לו האות יו"ד אשר ממנה קיבל משה קרני הוד, והמשיך על יהושע האור של נעשה ונשמע.

והנה אמרו חז"ל (שבת פח.) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן, מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תהלים קג-ב) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, ברישא עושי והדר לשמוע [מוכנין לעשות קודם שישמעו, ולא כדרך שאר עבדים ששומעים תחילה את הדבר, לידע אם יכולין לקבלן עליהם אם לאו] ע"כ. והיינו שבני ישראל היו אז במדריגה זו, שאין להם להבין ולהשכיל התועלת וטעם על מה שמצטווין לעשות, אם זה מושג בשכלם או לא, אלא מקבלים על עצמם לעשות קודם נשמע, שפירושו לשון הבנה והאזנה (רש"י בראשית מו-טו), ומוכנים לעשות גם מבלי להבין הענין וטעמו. וכמו שאמר ההוא צדוקי, עמא פוזיא [נמהר] דקדמיתו פומייכו לאודנייכו [קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה ואם תוכלו לעמוד בה, קבלתם עליכם לקיימה], אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו קבליתו, ואי לא לא קבליתו (שם). ועל זה שהקדימו נעשה לנשמע קבלו ישראל אור של שני כתרים, ובחטא העגל נלקח מהם וניתנה למשה, ומזה היה קירון עור פניו. ואור זה שנתהוה מקדימת נעשה לנשמע, נתן כעת משה על יהושע, במה שהוסיף לו האות יו"ד אשר על ידה קיבל כל האורות הללו. והאיר בזה על יהושע אור של נעשה קודם לנשמע, לא נוגע כלל אם יבינו באיזה אופן נוכל לרשת הארץ, ואם חפץ בנו ה' אז עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה.

*

האם (בבא בתרא קי.) ע"כ. ויש לומר עוד במה שנשאה לשם שמים, כי לא היו אז בישראל גדולים יותר ממשנה ואהרן, ורצה כלב להתקרב אליהם, להדביק עצמו בחכמי ישראל, אשר הולך את חכמים יחכם, ויוכל להתעלות. ודבר זה ישיג כאשר ישא את אחותם מרים, ועל ידי זה יכנס לבית של גדולי התורה. ואם כי חולנית ועזובה היתה, חיי תורה עדיפא ליה, ומוכן לוותר על מעלת האשה בנשואיו, ובלבד שיגיע לבית של תורה [ועיין בשמן ראש בפרשתנו חלק י"א רפז.]. ועל כן גם כלב היה נשפע ביתר שאת מקדושתו של משה ואהרן, וזכה לעמוד בנסיון של המרגלים.

ובספר אלופי יהודה הביא מספר תורת בר נש, דלכן נאמר ועבדי כלב עקב היתה רוח 'אחרת' עמו, וימלא אחרי, והביאותיו אל הארץ וגו' (יד-כד), בלשון נקבה, שהיה עמו רוחה של מרים אשתו ע"כ. ולפי מה שנתבאר, שעל ידי מרים אשתו היה מצוי תמיד במחיצתו של משה ואהרן, והושפע עליו מהם רוח אלקים, ולכן וימלא אחרי.

*

והנה גודל ההשפעה שיש להאדם מסביבתו, וכמו שהושפע יהושע ממה שלא מש מאהלו של משה, וכלב שנשא את מרים כדי להיות תמיד במחיצת משה ואהרן. הרי מכל שכן שיש להתבונן שהבנים מושפעים ממעשה אבותיהם והתנהגותם שרואין יום יום, ולהכיר גודל האחריות של האבות בהתנהגותם, אשר בניהם אחריהם ילכו בדרכם אחר שיתגדלו.

מצנינו באברהם אבינו שנתנסה עשרה נסיונות, והנסיון האחרון היותר גדול שבכולן היה נסיון העקידה, והאלקים נסה את אברהם וגו', ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, ולך לך אל ארץ המזריחה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אמר אליך (בראשית כב-א), וכאשר עמד בנסיון שוב בירכו ה' בברכות רבות, יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך, כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים, וירש זרעך את שער אויביו, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ, עקב אשר שמעת בקולי. ולכאורה הלא הנסיון של יצחק היה יותר גדול, בחור בן ל"ז שנה, למסור עצמו לשחיטה מרגע לחבירו, ולא שמע שום דיבור מה' על זה, רק מה שאביו מסר לו, ולא מצנינו שיחשב זאת גם נסיון ליצחק, ולא אמר רק והאלקים

והנה זכה יהושע שלא להכשל בעצת מרגלים, ויש לומר עוד בטעמו, דמבואר ברמב"ם (ה' דעות ו-א) דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר (משלי יג-ב) הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע וכו'. מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר (דברים יב-ב) ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו, הדבק בחכמים ותלמידיהם (כתובות קיא:), לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר להן בכל מיני חיבור, שנאמר (שם ל-ב) ולדבקה בו, וכן ציוו חכמים ואמרו (אבות א-ד) והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם ע"כ.

ומי לנו גדול בזה כיהושע, אשר היה משרת משה מבחוריו (במדבר יא-כח), לא ימיש מתוך האהל (שמות לג-יא), ותמיד לא ראה לנגד עיניו אלא ביטולו והכנעתו של משה לכל דברי ה', שהושפע יהושע ממשנה רבו, עד שלא מצא ה' מכל ישראל איש אשר יוכל למלא מקומו של משה אלא יהושע, איש אשר רוח בו (במדבר כז-יח), על כן נתהווה מהותו של יהושע כמו משה רבו, ונגרר אחריו בכל דיעותיו ומעשיו, אשר כל רוחות שבעולם לא יכלו להזיזו, מלעבור על דברי פי ה'.

*

וכמו כן כלב גם כן זכה שלא להכשל להגרר אחר המרגלים, ויש לומר כי כלב נשא לאשה את מרים אחות משה ואהרן, ואיתא בגמרא (סוטה יא:.) מאי דכתיב (דברי הימים א ב-יח) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה, עזובה זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה, שהכל עזובה מתחלתה [שמתחלה חולנית היתה, שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה]. ופריך הוליד, והלא מינסב הוה נסיב לה, ומשני אמר רבי יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה [כגון זו שהיתה חולה, ונשאה לשם שמים] ע"כ.

והנה רש"י פירש שנשאה לשם שמים, שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים, ורוב בנים דומים לאחי

גדולה על כל סביביו להחדיר מקדושתו על כל הנלוים אליו. וכמאמרם (ברכות ז'): גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה ע"ש. ויהושע תלמידו של משה, וממלא מקומו, אינו מתואר בקרא כתלמיד משה, אלא 'משרת משה' (גר"א בפירושו יהושע א-א), כי על ידי שימושו תמיד זכה לגדולתו, וגם לא נכשל בעצת מרגלים.

זכמו כן נוכל ללמוד מכלב, שנשא את מרים לאשה כדי שיוכל להיות תמיד במחיצתו של משה ואהרן, וגם הוא זכה עבור זה שלא נמשך אחר עצת מרגלים, וממנו נוכל ללמוד להיות 'קל לראש'. ואמר 'והוי נוח לתשחורת', דאיתא בגמרא (סוטה יב.) ולאשחור אבי תקוע (דברי הימים א ד-ה), אשחור זה כלב, ולמה נקרא שמו אשחור, שהושחרו פניו בתעניות [שקיבל עליו תעניות הרבה שינצל מעצת מרגלים] ע"כ. וזהו שאמר ונוח לתשחורת, שיהיה לך לנחת כאשר תסתכל ותביט על כלב, שעבור שהיה קל לראש זכה להנצל אחר כך מעצת מרגלים.

*

ולפירושי השני של הרע"ב, הוי קל לראש, דקאי על ימי הנעורים, יש לומר דאיתא בגמרא (עבודה זרה יט.) אשרי איש ירא את ה' וגו' (תהלים קיב-א), ולא אשרי אשה וכו', אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש ע"ש. והכוונה כי הגם שתשובה מהני גם ביומו האחרון ובימי זקנותו, מכל מקום זהו רק במה שנוגע לעצמו, אבל מה שהחסיר לגדל את בניו בימי נערותו, זהו מעוות לא יוכל לתקון, כי במה שהוא עשה תשובה, עדיין הם לא יחזרו בתשובה. ולכן 'אשרי איש ירא את ה', כשהוא איש בימי נערותו, כי אז יזכה שגם 'גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך', אשר זה יחסר כבר למי שעושה תשובה בזקנותו, ולכן 'הוי קל' כנשר לעשות רצון אביך שבשמים, 'לראש', כאשר אתה עדיין בראשיתך. ואז תהא 'נוח לתשחורת', תהיה לך לניח גם בניך הקטנים שעדיין שערותיהם שחורות.

נסה את אברהם, ומהו עם נסיון של יצחק. ולמה מגיע כל הברכות הללו רק לאברהם ולא ליצחק.

אך הענין הוא, כי ליצחק נתוודע הדבר שעומד לישחט לקרבן, רק אחר שלשה ימים שהם הולכים בדרך אל אחד ההרים אשר אומר אליך, אשר אז שאל הנה האש והעצים ואיה השה לעולה, ויאמר אברהם אלקים יראה לו השה לעולה בני. ויצחק עומד ומתבונן על השמחה שרואה על פני אביו זה שלשה ימים שמתכוון לזה, וכמו שנאמר וילכו שניהם יחדיו (כב-ו), וברש"י אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו, היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר ע"כ. ומפליא מדריגת אביו אברהם שלא ניכר עליו כלל שום עצלות ועצבון, שעומד להיות שכול מבנו אהובו. ואם רואים אב שהולך לשחוט את בנו, והשמחה אופפת את פניו זה שלשה ימים רצופים, עבוד שזוכה לשחוט את בנו לעולה לה', השפעה זו חודרת לתוך תוכו של יצחק, שאין אצלו כבר נסיון למסור גופו להעקד לעולה, והוא מוכן לעשות זאת בשמחה כמו שרואה אצל אביו. ואחר שגילה לו אביו, אלקים יראה לו השה לעולה בני, כתיב אחר זה, וילכו שניהם יחדיו, וברש"י ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, וילכו שניהם יחדיו, בלב שוה (ב"ר נו"ד) ע"כ.

ועל דרך זה היה ביהושע וכלב, שלא נגררו אחר עצת מרגלים, כי הם היו היחידים מכל הנשיאים, שתמיד היו נמצאים סביב למשה איש האלקים, וממילא נשפעו מגודל כניעתו לדברי ה', ולא נכשלו בעצת מרגלים, וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותם מקיום דבר ה', גם כאשר הדברים לא מובנים בשכל האדם.

*

וזהו שהזהיר לנו התנא במשנתנו, הוי קל לראש, לשמש לפני אדם גדול, יושב בראש בישיבה, כי השפעתו

סעודה שלישית

ברש"י כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו ע"כ.

והנה להלן כתיב, וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום, וילכו ויבואו אל משה וגו' (יג-כה). וברש"י מהו וילכו,

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וגו' (יג-ב). ברש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (תנחומא ה). – וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה', כולם אנשים ראשי בני ישראל המה (יג-א).

ויש לומר בזה עוד, דאיתא בגמרא (ברכות לג:) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י"ב), אטו יראת שמים מילתא זותרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו להקב"ה בבית גזויו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (ישעיה לג:) יראת ה' היא אוצרו. ומשני, אין, לגבי משה מילתא זותרתא היא ע"כ. ואכתי יקשה, דאם בעיני משה יראה היה דבר קטן, איך בשביל זה אומר כן לכל ישראל, מה ה' אלקיך שואל מעמך. ופירש בתולדות יעקב יוסף (פ' בא) דהכוונה היא, כי לאנשים בדורו של משה, על ידי שהיו תמיד סמוכים ונראים למשה, היו יכולים בניקל לבוא על ידי זה למדת היראה ע"ש.

ומצינו באליעזר עבד אברהם בשעה ששלחו אדונו לבית בתואל ליקח רבקה לאשה לבנו ליצחק, כתיב ואומר אל אדוני אלי לא תלך האשה אחרי (בראשית כד-מ). וברש"י אלי כתיב, בת היה לו לאליעזר והיה מחזור למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו (ב"ר נט-ט) ע"כ. והקשו המפרשים מדוע לא רמוזו אליעזר לאברהם דבר זה תחלה, בשעה שאמר דברים אלה לאברהם, ששם נאמר 'אולי' לא תאבה האשה ללכת אחרי (כד-ה), רק עכשיו בשעה שחזר על הדברים האלה. וכתוב בפרדס יוסף (שם אות מג), שמעתי מאדמו"ר שליט"א [בעל אמרי אמת מגור], דבעת שהיה אליעזר בבית הצדיק אברהם, האויר היתה מלאה קדושה, עד שלא היה יכול להיות לו נגיעה, ורק אחר שיצא מבית קדשו, תיכף היה לו נגיעה ע"כ.

וכמו כן היה בהמרגלים, שהגם שתחלת הליכתן היתה כבר בעצה רעה, אבל כאשר עמדו במחיצתו של משה לפניו, אז היו כולם אנשים חשובים, שלא היה עמהם עצה להוציא דבת הארץ, אבל כאשר יצאו ממנו, אז כבר היה להם נגיעות ופניות, והליכתן היתה כמו ביאתן בעצה רעה.

*

ונחזור לדברי רש"י דנסמכה לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר ע"כ. וכן מבואר ברמב"ם (ה' דעות ז-ו) לא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע ע"כ. ויש להבין, מה מוסר יכלו המרגלים ליקח ממרים, הלא היא דברה על משה רבינו, והמרגלים לא דברו אלא על ארץ כנען שאינה אלא אדמה. ומצינו שאמרה תורה (שמות כ-כג) ולא תעלה במעלות על מזבחי, וברש"י והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון,

להקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה, אף הליכתן בעצה רעה (סוטה לה). ע"כ. וכתוב בחזקוני דצריכין לומר, דבשעה שנבחרו כשרים היו, ועד שיצאו בשליחותן כבר החמיצו ע"כ. ולכאורה מוכרח לומר כן שהליכתן היתה בעצה רעה, דהרי המרגלים נעשו, יום לשנה יום לשנה תשאו את עונותיכם (יד-לד). ואמרו (תענית כט). בכ"ט סיון שלח משה מרגלים, וישבו מתור הארץ וכו' ערב תשעה באב ע"ש. ואם כן נעשו לא רק על הימים של ביאתן בעצה רעה, אלא גם על ימי הליכתן, והלא באותה שעה כשרים היו, ועל כרחק דמעת שהלכו היו כבר בעצה רעה.

*

ונראה דהנה הכתוב אומר (ישעיה מ-א) נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ע"כ. ובמדרש ילקוט (שם תמה) חטאו בכפלים, חטא חטאה ירושלים (איכה א-ח), ולקו בכפלים, כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאותיה ע"כ. וצריך ביאור הכוונה בזה. ויש לומר דאיתא בגמרא (קידושין מ). מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר (תהלים סו-יח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה', ואלא מה אני מקיים (ירמיה ו-ט) הנני מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם, מחשבה שעושה פרי [שקיים מחשבתו ועשה] הקב"ה מצרפה למעשה [ונפרעין ממנו על המחשבה], שאין בה פרי אין הקב"ה מצרפה למעשה ע"כ. ומבואר מזה, דמי שבא חטא לידו פתאום ולא היה יכול לכבוש את יצרו, נענש רק על המעשה. אבל מי שחושב ומהרהר ומטכס עצה שיוכל להשיג החטא, אם בסופו נכשל בהעון, אז יש עונש גם על המחשבה. ובשעת החורבן היו מטכסים עצה איך לחטוא, וחטאו בכפלים, במחשבה ואחר כך במעשה, וחטא חטאה ירושלים, על כן לקחה כפלים בכל חטאותיה שנעשו גם על המחשבה רעה.

ועל דרך זה פירש באמרי אמת ענין המרגלים, שהגם שמיד בצאתם היו בעצה רעה, מכל מקום נחשבים עדיין ככשרים, לפי שלא חטאו בפועל אלא במחשבה, ואין הקב"ה מצרפה למעשה. אבל אחר שבאו חזרה והוציאו דבת הארץ, הרי מחשבה שעושה פרי הקב"ה מצרפה למעשה, ולכך למפרע מצטרפת אותה המחשבה רעה למעשה ע"כ.

*

הבריות. וברש"י שם פירש, כי מכבדי אכבד, זו היא מדה אחת של מקום, ואף אתה צא ולמד ממדותיו, ותהיה מכובד ע"כ.

ונראה עוד, דהנה ברש"י הנ"ל דקדק, דמה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חבירך 'שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו', על אחת כמה וכמה ע"כ. הרי שהוסיף בטעמו דיש להקפיד על בזיונו של אדם משום 'שהוא בדמות יוצרך'. והכוונה כמו שאמר הכתוב (דברים כא-כג) לא תלין נבלתו על העץ וגו', כי קללת אלקים תלוי. וברש"י זלולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו ע"כ. וכמו כן אמרו (סנהדרין נח:): הסוטר [מכה] לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה ע"כ. והיינו מטעם כי בצלם אלקים ברא אותו (בראשית א-כז), וברש"י פירש לך שאותו צלם המתוקן לו, צלם דיוקן יוצרו הוא ע"כ.

מענה כמו מי שלוקח נייר שיש עליו ציורו של המלך, ומבזהו ופוגם אותו, יש בזה בזיון להמלך, אם כי נייר בעלמא הוא, מכל מקום כיון שיש עליו ציורו של המלך, יש בכיבודו גם כבודו של מלך, וכמו כן בבזיונו, כמו כן הוא באדם חבירו, שהוא בדמות יוצרך, אין לבזותו. ולפי זה כאשר מכבד את חבירו, בשביל שהוא ציור המלך, הרי הוא מכבד בזה את הקב"ה, שהאדם 'הוא בדמות יוצרך'. וכיון שהקב"ה אומר כי מכבדי אכבד, על כן המכבד את חבירו, ישולם שכרו שנעשה מכובד, כי מכבדי אכבד, כי כבוד האדם הוא גם כבודו של מקום.

ועל דרך זה הוא גם כן, כאשר יש למלך דבר שהוא מחשיבו מאד, וזהו כל שעשועו, ויבוא אחד ויפגע בו ויעשהו ללעג ולקלס, לא יוכל להצטדק כי בעצים ואבנים זלול, אלא זהו זלול המלך עצמו, שפגם בשעשועו של המלך. ועל דרך זה, ארץ ישראל הוא שעשועו של הקב"ה, ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (דברים יא-יב), שאינו מסיר את עיניו ממנו לגודל חביבותו עליו, הרי דבת המרגלים על ארצו הוא פגם המלך עצמו. ואם על עסקי דבה על אדם שהוא בדמות דיוקנו של הקב"ה נענשה מרים, היה להם לקחת מוסר שלא להוציא דבה על ארץ ישראל, שעשועו של הקב"ה, שקראו ארץ חמדה (ירמיה ג-ט), ולא שליט בה מלאכא ולא ממנא אחרא אלא הוא בלחודוי (זה"ק ח"א קח:), והקב"ה משקה אותה בעצמו (תענית י), ומקודשת מכל הארצות (כלים א-ה). ■

אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמות יוצרך, ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה ע"כ. אבל אין ללמוד את הקל מן החמור, על עצים ואבנים ממש רבינו. ומטו משמיה דהגה"ק מאוסטרווצא זצ"ל כי האיש משה עניו מאד מכל האדם (במדבר יב-ג), והיה נחשב בעיניו כעצים ואבנים, ולא היה העלבון איכפת לו כלל, מאדם כגון זה היו צריכים לקחת מוסר שאין לדבר גם על עצים ועל אבנים. וזהו שאמר לו ה', שלח לך לדעתך, לפי דעתך שאפס אתה בעיניך, יכול אתה לשלוח, שיקחו מוסר ממך שלא להוציא דבה ע"כ.

ובאמת יש להעיר עוד, הלא המרגלים אמרו רק דברים כהויתן, שכל העולם רואין, כי הערים בצורות גדולות מאד, והיא ארץ אוכלת יושביה, שראו בכל מקום קוברי מתים וכו', ולמה יחשב להם שהוציאו דבה. אך הענין הוא, כי הם לא סיפרו רק הדברים כהויתן לבד, אלא שבכל ענין הטו בדיבוריהם לפרש לרעה התוכן מה שראו. והיינו שהן אמת כי אפס עז העם היושב בארץ, אבל ההוספה בפירושו של הדברים, כי לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, כביכול כלפי מעלה אמרו. וכמו כן אם היו מספרים שבכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים, לא היה בזה חטא, אבל הם הציעו דבריהם בפירושו של עצמן בהדברים, שזהו ארץ אוכלת יושביה, ואין הדבר כן, אלא ה' עשה לטובה כדי לטרדם באבלם, ולא יתנו לב לאלו (רש"י יג-לב), ובזה היה טמון דבתם רעה על הארץ.

וכמו כן היתה במרים שדיברה על משה שגירש את אשתו, דבר זה לעצמו ידעו הכל, ואין בזה דבה רעה, ואדרבה זהו מעלת גודל צדקתו ונבואתו של משה, שמוותר על הכל כדי שיוכל להיות מוכן ומזומן תמיד לדבר ה'. אבל הם אמרו כי אין זו הסיבה, וכי הרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר, ולא פירשנו מדרך ארץ. אלא פירשו סיבת הדברים כי אשה כושית לקח, ובזה היה טמונה דבה, ושפיר היו המרגלים צריכין ללמוד, שגם כאשר אומרים האמת, אבל מפרשים הדברים באופן שיש בזה דבה, גם כן נענשים עליה.

*

אך יש לומר בזה עוד, דאיתא במשנה (אבות ד-א) איזהו מכובד, המכבד את הבריות, שנאמר (שמואל א ב-ל) כי מכבדי אכבד ובזוי יקלו ע"כ. ולכאורה יש להבין איך נלמד ממה שהקב"ה מכבד את מכבדו, שכן הוא גם במכבד את